

A photograph of a row of brick houses with a large white sign with a black 'G' in the foreground. The houses are made of red brick and have white window frames. The sign is partially visible on the right side of the image. The text is in blue capital letters.

**VAN EEN AGRARISCHE
GEMEENTE
TRANSFORMEERDE
GOOIK TOT EEN
WOONGEMEENTE IN
DE INVLOEDSSFEER
VAN DE HOOFDSTAD.**

Terug naar

Op uitnodiging van het gemeentebestuur van Gooik en de Plattelandsacademie van de Landelijke Gilden werkten 52 studenten uit de master stedenbouw en ruimtelijke planning van de KU Leuven gedurende een intensieve werkweek (november 2015) aan een visie op het 'herdorpen' van Gooik in Vlaams-Brabant. Deze ambitie is een duidelijke beleidsprioriteit voor het gemeentebestuur, zoals ook blijkt uit het masterplan dat Maat Ontwerpers uitwerkte voor de hoofdkern Gooik².

Gooik 2.0: knooppunten, netwerken en parels

NS LEINFELDER, KAREL WUYTACK, TINE VAN HERCK, GRIET HANEGREEFS, PASCAL DE DECKER EN DE STUDENTEN¹
J LEUVEN, FACULTEIT ARCHITECTUUR, MASTER STEDENBOUW EN RUIMTELIJKE PLANNING

Parel in de rand van een wereldstad

Gooik kroont zichzelf tot de 'Parel van het Pajottenland'. Deze gemeente, met iets meer dan 9.000 inwoners, ligt centraal in de heuvelachtige leemstreek ten zuidwesten van Brussel (op een boogschuit van het studiegebied waar Laura Rijsbosch zich in haar eindwerk *Productief Landschap als bron voor ruimtelijke ontwerpstrategieën in peri-urbane gebieden* over boog, zie elders in dit nummer, nvdr). Van een agrarische gemeente transformeerde ze de voorbije decennia tot een woongemeente in de invloedssfeer van de hoofdstad: een visueel aantrekkelijke en redelijk bereikbare woonplaats voor gezinnen die de Brusselse hectiek willen ontvluchten. Gooik ligt dus in de rand van het enige knooppunt in België dat volwaardig deel uitmaakt van het mondiale netwerk van metropolen. De dagelijkse functionele relaties situeren zich er dan ook niet langer op het niveau van de gemeente, tussen de dorpen en het omgevende landschap, maar op het bovenlokale schaalniveau van de stadsregio Brussel. Dit komt ook fysiek-ruimtelijk tot uitdrukking: veel winkels zijn vanuit de dorpskernen van Gooik verhuisd naar de doorgaande

steenweg van Asse naar Edingen.

Om de Gooikse parel in de toekomst nog sterker te doen glanzen, wil het gemeentebestuur zich terecht bezinnen over de rol en positie van Leerbeek, Oetingen, Kester, Strijland en Gooik, de vijf dorpen in de gemeente. Elementen uit de voorstellen die de studenten gedurende de werkweek voor zes uiteenlopende concrete uitdagingen formuleerden, worden in dit artikel samengebracht in een mogelijke toekomstvisie over knooppunten, netwerken en parels in Gooik op het niveau van een landelijke gemeente. Belangrijk is dat de verlinte verbindingswegen tussen de kernen daarbij niet langer het primaire netwerk vormen tussen de vijf dorpen. Om de dorpen opnieuw ten volle als knooppunten tot hun recht te laten komen, worden ze ingepast in een nieuw te ontwikkelen netwerk op lokaal niveau dat optimaal is geïntegreerd in het unieke landschap van Gooik. Aan de huidige, louter visuele relatie tussen dorpen en landschap wordt op die manier opnieuw een sociaaleconomische dimensie toegevoegd.

Vijf knooppunten met een eigen identiteit

De winkels terughalen naar de dorpen lijkt een utopie, wars van enige economische logica. Beter is het om in te zetten op het behoud en de versterking van de identiteitsbepalende, vooral publieke, voorzieningen en van de publieke ruimte op strategische plekken in de dorpen. Op die manier verdwijnen de dorpen niet langer in de monotone, aaneengesloten linten langs de verbindingswegen, maar wordt hun identiteit als knooppunt opnieuw functioneel én visueel geënceneerd.

Waar het masterplan van Maat Ontwerpers in de eerste plaats fo-

1 De studenten uit de master stedenbouw en ruimtelijke planning van de faculteit architectuur-campus Gent van KU Leuven die deelnamen aan de werkweek, zijn: Maaike Cauwels, Kevin Claeys, Lien Claeys, Nele Coen, Mathijs Cool, Jolien Coppejans, Filine Declerck, Marlies Declerck, Floris De Clercq, Jeroen De Heel, Stijn De Kegel, Jens De Ketelaere, Niels De Maesschalck, Melchior De Witte, Dorien Dilles, Jaap Duenk, Karim El Ouali, Annelie Gaudissaboïs, Lore Goethals, Saar Huyghebaert, Charlotte Jacobs, Yvonne Jacobs, Silke Lemant, Kristien Luypaert, Kelly Maene, Nathan Mertens, Helena Mullie, Sandu Niessen, Johan Oosterlynck, Axel Rijpers, Jorg Roets, Kai Saillart, Annelien Uvin, Simon Vanaken, Silke Van Bruyssel, Brenda Vandenberghe, Ben Vandenput, Jacob Vandevoorde, Michiel Van Gucht, Emily Vanhaverbeke, Ellen Van Mulders, Simon Vanreusel, Valérie Vanwalleghem, Aurélie Vercruysse, Thomas Verheyne, Wouter Verleure, Caro Vermeiren, Dimitri Voordeckers, Steven Vranckaert, Yiqiao Wang, Cleo Willaert en Babette Wyckaert

2 Maat Ontwerpers i.s.m. Sofie Vandellannoote (2013). Masterplan Gooik. Laureaat Open Oproep.

de dorpen

bouwen maar ook de voorliggende pleinen moeten een kernspecifieke publieke invulling krijgen (figuur 7). Voor de dorpscholen resulteren de behoefte aan energiebesparing en het toenemend leerlingenaantal, als gevolg van de interesse vanuit de buurgemeenten en zelfs vanuit Brussel, in plannen om historische schoolgebouwen af te breken of uit te breiden. Het is uiterst belangrijk om deze transformaties met respect voor de visuele identiteit van de gebouwen uit te voeren door bijvoorbeeld een gevel te behouden of in de nieuwbouwarchitectuur verwijzingen naar het historische bouwwerk aan te brengen. Dat is echt wel een minimum.

De aanpak van het doorgaand verkeer in de dorpen wordt aan- gevoeld als de ingreep met de grootste impact op het herstel van de identiteit van de vijf dorpen als knooppunten in het huidige verlinte weefsel. Maat Ontwerpers pleiten voor een versterkte beleving van het landschap in de hoofdkern van Gooik door het binnentrekken van open ruimte in het dorpsweefsel. De studenten menen evenwel dat dit het contrast tussen de dorpskernen en de linten nog verder zou doen vervagen omdat het allicht ook gepaard zou gaan met beperkte nieuwbouw in de linten om de woonbehoefte op te vangen. Zij verwachten veel meer heil van gerichte, verkeersremmende maatregelen in de dorpen, onder meer via de reeds vermelde, selectieve aanpak van de publieke ruimte (figuur 4). De vijf dorpen, die vandaag voor het doorgaande verkeer slechts een anoniem onderdeel van het verlinte wege- net vormen, moeten opnieuw beleefd worden als herkenbaar knooppunt, als een plek met (publieke) voorzieningen waar alle wegen samenkomen en het verkeer automatisch vertraagt.

Nieuw te ontwikkelen lokaal netwerk

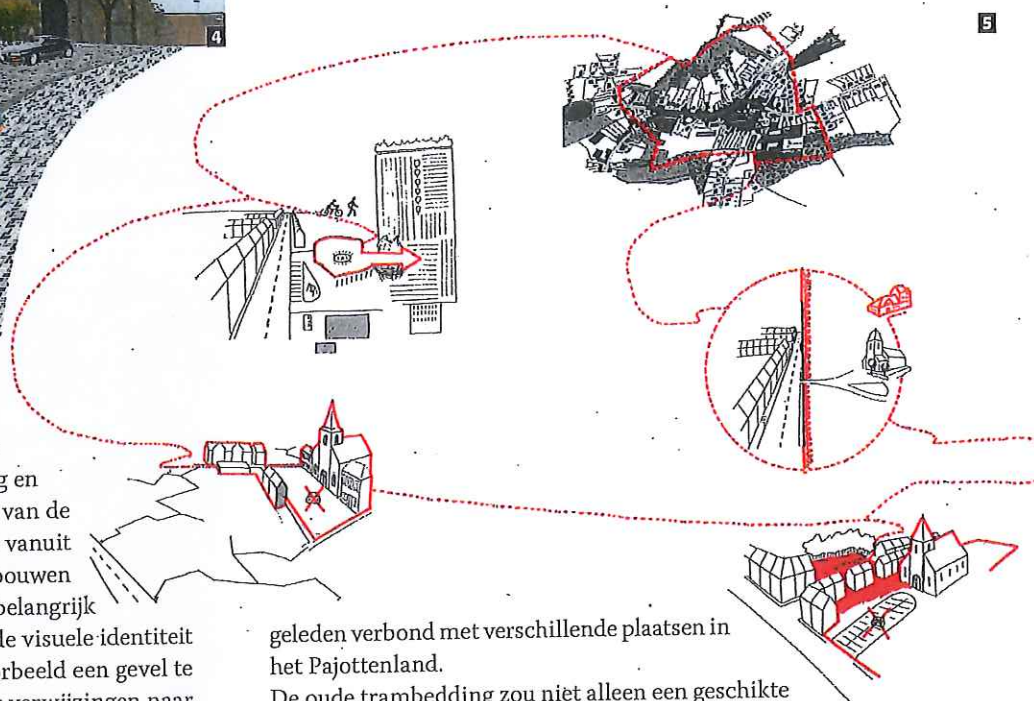
Het masterplan voor de dorpskern van Gooik introduceert het voorstel van een dorpslus. Dit wandel- en fietspad moet het mogelijk maken te recreëren in het waardevolle landschap rondom de hoofdkern. De concentrische dorpslus heeft echter slechts weinig betekenis voor het recreatief medegebruik rond de vier andere dorpen. Onder meer om die reden wordt gewezen op de potentie van de oude trambedding die Brussel veertig jaar

geleden verbond met verschillende plaatsen in het Pajottenland.

De oude trambedding zou niet alleen een geschikte drager zijn voor zacht recreatief verkeer in Gooik, ze kan op termijn de ruggengraat worden van een nieuw te ontwikkelen lokaal netwerk, dat de vijf dorpen op een verkeersveilige manier met elkaar verbindt voor fietsers van alle leeftijden (figuur 8). Daartoe moeten de trambedding en bestaande landbouwwegen tussen de kernen ingericht worden als een fijnmazig netwerk van 'fietsstraten', waar de fiets voorrang heeft op de auto en de tractor. Enkel als de Gooikenaar de mogelijkheid krijgt om op een veilige manier van het ene dorp naar het andere te fietsen, ontstaat er een reëel alternatief voor de al te vluchtige beleving van het dorpennetwerk vanuit de auto.

Dit nieuw te ontwikkelen lokaal netwerk van 'fietsstraten' tussen de vijf dorpen speelt ook in op de sterk gefragmenteerde beleving van het Gooikse landschap vanuit de dorpen en lintbebouwing. In plaats van te pogen om het landschap als groene vingers binnen te trekken in de dorpen, worden de dorpsbewoners door het netwerk van fietsstraten naar het landschap geleid. Het unieke landschap wordt het centrum van de gemeente en een reden om naar de fiets te grijpen, zowel voor recreanten als voor de eigen bewoners. De ware economische kracht van Gooik schuilt volgens de studenten dan ook in het landschap, in deze leegte ten zuidwesten van Brussel. Een meer verregaande suggestie van de studenten om een kabelbaan of sleeplift als alternatief vervoerssysteem voor het netwerk van vijf dorpen aan te leggen, speelt in op dezelfde idee (figuur 2).

Deze keuze voor een nieuw lokaal netwerk tussen de vijf functionele knooppunt dorpen houdt tegelijkertijd de keuze in om geen onnodige aandacht te besteden aan de verlinte verbindingswegen tussen de vijf dorpen. Die blijven hun huidige rol voor het auto- verkeer en openbaar vervoer behouden, ook al is het er vanwege

cust op de publieke ruimte en de publieke functies in de hoofdkern Gooik, zoeken de studenten naar antwoorden voor de ruimtelijke opgaven in de vier andere dorpskernen. (figuur 5) In Strijland gunt het kerkplein in het voor de rest verlinte en geprivatiseerde weefsel passanten een uitzonderlijke blik op het achterliggende Gooikse landschap. Hierin schuilt een enorm potentieel om deze momenteel vrij anonieme dorpskern binnen Gooik te profileren als 'uitkijk'- en 'uitvalspunt' voor recreatie. In Oetingen dient zich op het centrale plein wel een fysieke ingreep aan. Terwijl het plein vandaag vooral als parking gebruikt wordt, zou heraanleg, eventueel met een centraal gelegen kiosk, een samenhang kunnen creëren tussen de reeds aanwezige voorzieningen. De studenten verbeeldden deze ambitie in de vorm van een reusachtig 'ballenbad'.

In Leerbeek richt de aandacht zich vooral op de driedelige identiteit van het dorp: de snelle steenweg, de trage en idyllische dorpskern, en enkele verkavelingen. Enkele anker-elementen binnen Leerbeek, zoals de kerk en het tramstation, zouden meer nadruk moeten krijgen,

om zo te functioneren als een soort wegwijzers voor een zachte verbindingsslus tussen de drie identiteiten van het dorp. In Kester tenslotte ontbreekt op een opzichtige manier de wisselwerking tussen een lokale markt en het kerkplein. Hier is de suggestie om de twee ruimten met elkaar te verbinden via een eenvoudig hellend platform. Bewust of onbewust versterken de voorgestelde ingrepen in de fysieke ruimte de differentiatie in identiteit en rol van de vijf dorpen in Gooik. Dit impliceert ook een grotere onderlinge afhankelijkheid, waardoor de dagelijkse beleving van het netwerk van dorpen in kracht kan toenemen.

Specifieke aandacht moet in de dorpen uitgaan naar de kerken en dorpsscholen. Deze voorzieningen geven de centraliteit van de dorpen al sinds eeuwen een gezicht, maar dreigen als gevolg van schaalvergroting ook stilaan uit het dorp te verdwijnen. Door de terugloop van het aantal kerkgangers en de dreigende sluiting van een aantal kerken, moet de gemeente op zoek naar een nieuwe collectieve betekenis voor deze gebouwen: niet alleen de kerkge-

de veelal te hoge snelheid niet bepaald veilig voor fietsers en voetgangers. De verbindingswegen zijn te lang om met het budget van een landelijke gemeente een volledige herinrichting te overwegen. Het aanpakken van de eentonige en vrij saaie beleving van deze verbindingswegen is onbegonnen werk, en bovendien is de relatie tot het landschap er erg beperkt. Het achterliggende landschap wordt vooral beleefd vanuit de huiskamer of de eigen tuin. Omwille van die privatisering en de maatschappelijke weerstand om dit om te buigen, laten de studenten de herinrichting van de verlinte verbindingswegen bewust varen. Het lokaal netwerk tussen de vijf dorpen voor fietsers en wandelaars biedt immers een volwaardig alternatief.

Parels maken het lokale netwerk af

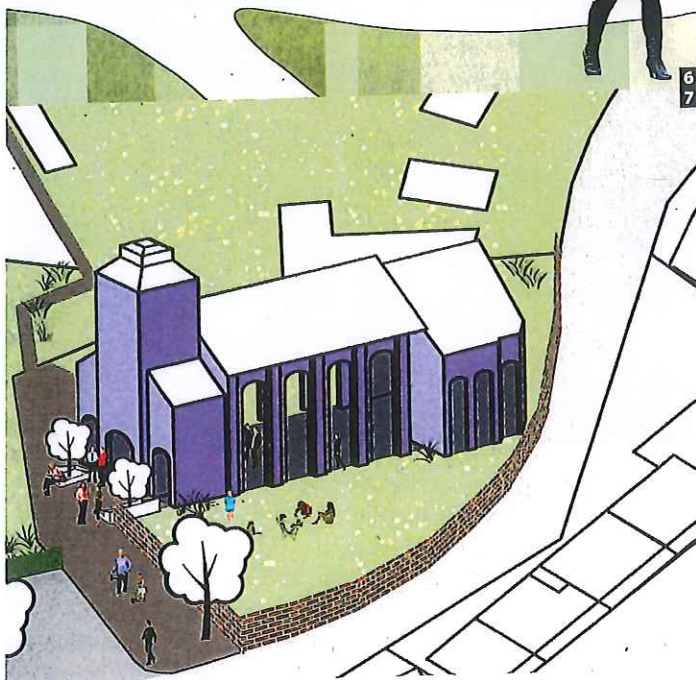
Het mag natuurlijk niet bij het 'schilderen' van de fietsstraten blijven. Het lokale netwerk doorheen het centrale landschap kan ongetwijfeld nog meer aan betekenis winnen door enkele gerichte ingrepen vanuit het gemeentebestuur. Zo lenen kapelletjes en hun onmiddellijke omgeving zich als uitnodigende rustpunten, al dan niet met wifi-hotspot (figuur 6). Op die plekken in Gooik waar het landschap in de midden- en achtergrond vandaag reeds veel inhoud heeft, kan het plaatsen van zitbanken, speelelementen en andere recreatieve infrastructuur in de voorgrond het landschap nog verder uitwerken tot het soort tafereel waardoor Bruegel zich destijds in dezelfde streek liet inspireren (figuur 3). De studenten toonden aan dat de inplanting van moderne elementen zoals windturbines helemaal niet zo nefast is voor het Gooikse landschap wanneer deze weloverwogen worden geïntegreerd in het achtergrondtafereel. Tenslotte kan de gemeente de kruispunten van het lokale, trage netwerk en de snelle, verlinte

verbindingswegen zo bewust uitkiezen dat deze kunnen worden ingericht als kleinschalige uitkijkpunten op de verder liggende dorpskernen en het landschap.

Daarnaast is het vooral belangrijk dat de gemeente langsheen het lokale netwerk beleidsruimte creëert voor particuliere initiatieven die kunnen uitgroeien tot kleine 'pareltjes'. Leegstaande hoeves en woningen die te groot zijn geworden voor hun bejaarde bewoners vormen hiertoe de kiemen (figuur 1).

Verschillende hoeves die in het verleden een ruimtelijke vertaling van de functionele relatie van de Gooikenaar met het eigen landschap waren, staan vandaag leeg of komen vrij. Het gemeentebestuur onderzoekt binnen het pilootproject voor het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen de mogelijkheid om deze leegstaande hoeves om te vormen tot meerdere woningen. Hiermee ligt de focus te eenzijdig op het wegwerken van de leegstand, terwijl de oorzaak, namelijk de schaalvergroting in de moderne landbouw, over het hoofd wordt gezien. Deze schaalvergroting staat in schril contrast met de moeilijkheden die biologische landbouwers en korte keten-landbouwinitiatieven ondervinden bij het zoeken naar gronden. Vrijkomende hoeves en een beperkt deel van hun gronden bieden kansen aan dergelijke (meer duurzame) vormen van landbouw, waarbij bovendien de voedselproductie opnieuw lokaal kan worden gekoppeld aan de consumenten via thuisverkoop. Door in de nabijheid van het lokale netwerk in hoeves ook andere programma's, zoals toerisme, recreatie, kleinschalige publieke voorzieningen, verkoop of zorg toe te laten, kunnen extra inkomsten voor bestaande of nieuwe landbouwers worden gegenereerd. Zo ontstaan kleine particuliere parels die dorpsbewoners en recreanten naar het landschap lokken en opnieuw een socio-economische relatie creëren tussen het agrarische landschap en de dorpen.

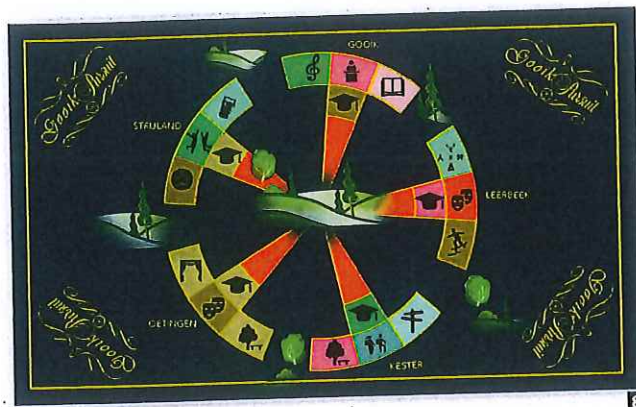
Minstens even belangrijk zijn de ruimtelijke gevolgen van de

vergrijzing in de gemeente. Bijna één op tien inwoners in Gooik is ouder dan zestig en vele bejaarden leven in woningen en villa's die vaak te groot zijn geworden voor een alleenstaande. De woning delen met een jong gezin dat op zoek is naar een grotere behuizing zou een oplossing kunnen zijn, maar slechts een enkeling is daartoe bereid. Een andere mogelijkheid kan erin bestaan een deel van de woning te gebruiken om er bijvoorbeeld een sociaal project, een winkel met streekproducten, een kleinschalige publieke voorziening zoals een bibliotheekfiliaal, een beperkte horecafunctie of een museum in onder te brengen. En ook als de woning niet wordt gedeeld, kan de niet meer te onderhouden tuin een schakel vormen in een systeem van tuindelen of zelfpluktuinen voor dorpsbewoners zonder tuin. Opnieuw kunnen particuliere pareltjes ontstaan die de Gooikenaar aanzetten om de auto achterwege te laten en zich onder te dompelen in het Gooikse landschap.

Een parel hoeft niet duur te zijn

Net als andere landelijke gemeenten in Vlaanderen, beschikt Gooik over een beperkt budget. De studenten hebben geworsteld met uitdagingen die niet uniek zijn voor Gooik. In die zin kan hun zuinige benadering inspirerend zijn voor vele gemeenten.

Door een aantal voorstellen op te pikken en concreet te maken, kan Gooik zich als piloot-landelijke gemeente opwerpen³. De realisatie van de dorpen als knooppunten en van een lokaal netwerk met grotere en kleinere parels tussen de dorpen hoeft het gemeentebestuur geen immense fortuinen te kosten. De expliciete keuze om niet in te zetten op een onrealistische herinrichting van de talloze kilometers verlente verbindingswegen is voor het bestuur al een eerste opsteker. Bovenstaand denkwerk houdt geen onbetaalbaar pleidooi om nieuwe open ruimte binnen te trekken in de dorpskernen, maar opteert ervoor om het bestaande landschap in Gooik tot een essentieel onderdeel te maken van het dorpennetwerk. Dit kost nauwelijks iets, behalve bij wijze van spreken de aankoop van wat potten rode verf, enkele verkeersborden om de fietsstraten te markeren, een wifi-router en enkele picknicktafels naast de kapelletjes.

Het beperkte gemeentelijk budget zou in de eerste plaats moeten gaan naar de herinrichting van een aantal bewust te kiezen strategische plekken in de dorpskernen. De studenten suggereerden hierbij vooral enkele beperkte

interventies in de vijf dorpskernen, het creëren van een publieke functie voor een aantal kerken en bijbehorende pleinen, de nodige aandacht voor de architecturale kwaliteit bij de uitbouw van de dorpscholen en het herinrichten van een beperkt aantal kruispunten tussen het lokale fietsnetwerk en de verbindingswegen. Ten slotte lijkt het vooral aangewezen dat de gemeente planmatig beleidsruimte creëert voor particuliere parels langsheen het lokale netwerk tussen de vijf dorpen. Het realiseren van een planmatig kader voor de volledige of gedeeltelijke herbestemming van vrijkomende hoeses of van woningen die te groot zijn geworden voor hun bewoners, kost enkel het inschakelen van een aantal gedreven jonge ruimtelijke planners.

**BIJNA 1 OP 10
INWONERS IS
OUDER DAN 60 EN
VELE BEJAARDEN
LEVEN IN
WONINGEN DIE TE
GROOT ZIJN.**

³ Twee dagen na de voorstelling van de resultaten van de werkweek maakte de Gooikse schepen van ruimtelijke ordening, Simon De Boeck, de idee van een wifi-hotspot in een van de kapelletjes in de gemeente al zeer concreet (zie <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/regio/vlaamsbrabant/1.2492945>).

Driemaandelijks:
sept-okt-nov2016

Ruimte

VAKBLAD VAN DE VLAAMSE VERENIGING VOOR RUIMTE EN PLANNING

Erfgoed

31